

8. Психологія. Словар' / [под обшh. ред. А. В. Петровського, М. Г. Яросhevського]. – 2-е изд., исpr. i dop. – М. : Politizdat, 1990. – 494 с.

9. Rajgorodskij D. Ja. Prakticheskaja psihodiagnostika. Metodiki i testy : ucheb. posob. / Rajgorodskij D. Ja. ; red.-sost. D. Ja. Rajgorodskij. – Samara : Bahrah-M, 2000. – 672 с.

10. Usnadze D.N. Obshhaja psihologija / D.N. Usnadze. – М.: Smysl; SPb.: Piter, 2004.- 413s.

O.N. Illiina. Some peculiarities of the first year students' communicative mindset and improved professional English learning at high school. The high school teachers perform many tasks including the diagnostics and correction of the students' interaction. The detection of the communicative mindset development degree provides for the further effective planning teaching the students and organizing their interaction on English classes. Insufficient awareness of the problem and small amount of the data on the issue stipulated for the study theme choice. The article analyses the communicative mindset notion as well as its kinds and peculiarities. The article provides with the data of the communicative mindset development study: the study of the communicative tolerance and communicative mindset. The study was conducted with the first year students of the Kyiv National Economic University after V.Hetman. According to the obtained results the first year students expressed high degree of intolerance and negatively directed communicative mindset. Within the context of studying the economic foreign language the high level of the negative communicative mindset may be caused by an abrupt change of the educational environment (from school to the university), absent communicative skills and interaction inside the academic group and insufficient psychological accompaniment of the university administration. These figures don't provide for the productive learning interaction and cause low teaching process effectiveness and low motivation for studying the subject, which directly correlates with the grade figures. The article contains recommendations on correcting the communicative mindset using the psychological training exercises on Foreign Language classes. The further study of the communicative mindset expression level and its correction practicing the training exercises on Foreign language classes makes especial interest.

Key words. *Communicative mindset, level, first-year students, survey, communicative intolerance, negativism, correction, psychological training exercises, interaction, foreign language.*

Отримано: 10.02.2015 р.

УДК 159.922

Н.Л. Каменська, М.К. Кременчуцька

РІВЕНЬ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ПРОГНОСТИЧНА КОМПОНЕНТА ПРОФЕСІЙНОЇ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ-МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Н.Л. Каменська, М. К. Кременчуцька. Рівень соціального інтелекту як прогностична компонента професійної успішності студентів – майбутніх психологів. Стаття присвячена феномену соціального інтелекту як

необхідній професійно важливій якості для індивіда, професійна діяльність якого належить до сфери "людина-людина". Представлено результати роботи з дослідження соціальної складової інтелекту як критерію професійного відбору майбутніх спеціалістів-психологів, а також як прогностичної компоненти успішності їх майбутньої професійної діяльності. Виявлено взаємозв'язок культурно-вільного інтелекту зі здатністю передбачати наслідки поведінки й загальним соціальним інтелектом у студентів, чия професійна діяльність передбачає цю характеристику як професійно важливу для майбутньої практично орієнтованої діяльності.

Ключові слова: соціальний інтелект, професійна успішність, психолог, професійно важливості якості.

Н.Л. Каменская, М.К. Кременчуцкая. Уровень социального интеллекта как прогностическая компонента профессиональной успешности студентов – будущих психологов. Стаття посвящена феномену социального интеллекта как необходимого профессионально важного качества для индивида, профессиональная деятельность которого относится к сфере "человек-человек". Представлены результаты работы по исследованию социальной составляющей интеллекта в качестве критерия профессионального отбора будущих специалистов-психологов, а также в качестве прогностической компоненты успешности их будущей профессиональной деятельности. Выявлена взаимосвязь культурно-свободного интеллекта со способностью предвидеть последствия поведения и общим социальным интеллектом у студентов, чья профессиональная деятельность предполагает данную характеристику как профессионально важную для будущей практически ориентированной деятельности.

Ключевые слова: социальный интеллект, профессиональная успешность, психолог, профессионально важные качества.

Постановка проблеми. Виділення соціального інтелекту як особливої сфери психологічного дослідження обумовлено відносною автономністю й складністю цього феномена, який визначає успішність соціального пізнання, соціальної взаємодії та соціальної адаптації.

Постійне ускладнення й прискорення соціальних процесів у нашій країні, виникнення нових суспільних інститутів і нових соціальних явищ висувають підвищені вимоги до здібностей людини прогнозувати розвиток міжособистісних ситуацій, інтерпретувати інформацію й поведінку. Люди часто виявляються не готовими до соціальної взаємодії та зважування рішень. Соціальний інтелект забезпечує розуміння вчинків і дій людей, розуміння мовної продукції людини, а також її невербальних реакцій. Він є когнітивною складовою комунікативних здібностей особистості й професійно важливою якістю в професіях типу "людина-людина", таких як: педагог, психолог, психотерапевт, журналіст, менеджер, юрист, слідчий, лікар, політик, бізнесмен та ін.

Соціальна реальність сьогодення висунула на передові позиції професії, що вимагають від людей заповзятливості, ініціативності та соціаль-

ної компетентності. У зв'язку з цим, усе актуальнішим стає компетентнісний підхід до підбору, навчання та розстановки кадрів. Це дозволяє розглядати соціальний інтелект не лише як основу соціалізації та адаптації в сучасному суспільстві, а й як необхідну умову успішного оволодіння професійними навичками фахівця та адаптації в професійному середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціальний інтелект є відносно новим поняттям у психології. У його розвиток зробили свій внесок такі зарубіжні психологи, як Г. Айзенк, Г. Гарднер, Дж. Гілфорд, Г. Оллпорт, М. Саллівен, Р. Стернберг, Е. Торндайк, Т. Хант та ін. Серед вітчизняних науковців слід виділити М. Л. Смольсон, Е. Н. Носенко, Т. А. Пашко, В. Л. Поплужного, О. П. Саннікову.

Щодо професійної діяльності психологічні вимоги до особистості психолога-практика в психологічній літературі представлені як список професійно важливих якостей (ПВЯ). При цьому на сьогодні місце соціального інтелекту в системі професійно важливих якостей психолога не визначено, хоча ділова й міжособистісна комунікація є професійною функцією й забирає до 90% його робочого часу.

Термін "соціальний інтелект" ввів у психологію Е. Торндайк для позначення "далекоглядності в міжособистісних стосунках" [2].

Г. Оллпорт, вивчаючи здатність "добре знатися на людях", описав вісім "особистісних якостей" соціально адаптованої людини.

Д. Масре соціальне мислення розглядає як здатність оцінювати себе й інших, здатність, що обумовлює соціальні установки, пояснення й переконання.

Говард Гарднер у межах теорії множинності інтелектів виділяє міжособистісний і внутрішньоособистісний інтелект, які відповідають поняттю соціального інтелекту й виражаються в пізнавальній здатності, тобто здатності розуміти інших людей і себе. Автор не встановлює зв'язків між видами інтелекту, але можна припустити, що інші види, наприклад, лінгвістичний інтелект, можуть входити в соціальний інтелект [2].

Проблема соціального інтелекту знайшла відбиття в дослідженнях Г.Ю. Айзенка. З погляду Г.Ю.Айзенка, можна говорити про різні типи концепції інтелекту: біологічну, психометричну й соціальну, що відповідають різним структурним рівням інтелекту [1].

Дж. Гілфорд, творець першого тесту для вимірювання соціального інтелекту, розглядав його як систему інтелектуальних здібностей, незалежних від чинника загального інтелекту і пов'язаних, насамперед, з пізнанням поведінкової інформації. Згідно концепції Дж. Гілфорда, соціальний інтелект – це інтегральна інтелектуальна здатність, визначальна успішність спілкування та соціальної адаптації [2].

Нові методичні розробки проблеми соціального інтелекту належать М. Форду і М. Тісаку, яким вдалося показати, що соціальний інтелект

становить чітку й узгоджену групу ментальних здібностей, пов'язаних з обробкою соціальної інформації, здібностей, які фундаментально відрізняються від тих, що лежать в основі "формального" мислення, що перевіряється тестами "академічного" інтелекту.

У вітчизняній психології поняття "соціальний інтелект" було введено Ю.Н. Ємельяновим: "Сферу можливостей суб'єкт-суб'єктного пізнання індивіда можна назвати його соціальним інтелектом, розуміючи під цим стійку, засновану на специфіці розумових процесів, афективного реагування й соціального досвіду здатність розуміти самого себе, а також інших людей, їхні взаємини й прогнозувати міжособистісні події".

Досліджуючи критерії обдарованості, М.А. Холодна виділяє шість типів інтелектуальної поведінки й визначає один з типів особистості як осіб з високими інтелектуальними можливостями, пов'язаними з аналізом, оцінкою й прогнозом подій повсякденного життя людей ("мудрі") [4].

Експериментальних досліджень у галузі соціального інтелекту безумовно недостатньо. У багатьох роботах як вітчизняних, так і зарубіжних психологів як основний предиктор успішності в будь-якій діяльності досі розглядається загальний інтелект (наприклад, теорія однофакторного інтелекту ("теорія g") Спірмена). Однак ми, спираючись на роботи таких дослідників інтелекту, як Дж. Гілфорд, Гарднер, Стернберг та ін., стверджуємо, що інтелект – це багатовимірна структура, складові частини якої можуть неоднаково корелювати з успішністю в різних видах діяльності. Але, на жаль, навіть ті напрямки, які розглядають його як багатофакторне явище, здебільшого не розмежовують його основні складові. Ми згодні з позицією Дж. Гілфорда про те, що існує помилка в оцінці структури інтелекту, а саме нівелювання соціального інтелекту як структури складової інтелекту, оскільки ми вважаємо, що соціальний інтелект є класифікаційною компонентою, поряд з вербальним і невербальним інтелектом.

Черговою помилковою, з нашого погляду, думкою й одним з основних протиріч є співвідношення природного й середовищного в інтелекті. Основні дослідження стверджують, що інтелект, як психічне утворення, розвивається в процесі онтогенезу й детермінований генетично. Він розвивається в процесі життєдіяльності людини, досягаючи піку в зрілому віці, після чого залишається стабільним протягом тривалого часу й потім іде на спад.

Ми згодні, що існує генетично заданий рівень інтелектуальних здібностей кожної конкретної людини, але стверджуємо, що розвиток окремих його компонент протягом життя відбувається нерівномірно.

Ми вважаємо, що соціальний інтелект для майбутнього психолога не є єдиним критерієм професійної придатності, а служить професійно важливою якістю для психолога-практика і є необов'язковим для психолога-теоретика.

Для прогнозу успішності майбутнього фахівця-психолога існують критерії, які виявляються через діагностику професійно важливих якостей, проте й дотепер у перелік діагностованих якостей не входить діагностика соціального інтелекту. Досі ніхто не розглядав соціальний інтелект як один із критеріїв професійного відбору майбутнього психолога-фахівця й допомоги при професійній орієнтації.

Саме тому дослідницька проблема полягала у вивченні феномена соціального інтелекту як прогностичної компоненти успішності професійної діяльності студентів – майбутніх психологів.

Актуальність проблематики зумовлена тим, що практично відсутні роботи, які висвітлюють роль даного феномена в процесі становлення фахівця-теоретика й фахівця-практика, що особливо важливо з огляду на перехід навчання на Болонську систему освіти.

Розробка даного питання також актуальна потенційною можливістю прогнозування успішності трудової діяльності на стадії професійної підготовки, що, своєю чергою, обумовлено й потребами самого освітнього процесу. Сучасна система професійної освіти повинна орієнтуватися на таку організацію роботи, за якої стає можливою не лише актуалізація потенційного стану рівня соціального інтелекту майбутнього фахівця, а й формування вже під час навчання у ВНЗ основних змістовних і динамічних характеристик конструктивної спрямованості розвитку здатності до ефективної міжособистісної взаємодії та успішної соціальної адаптації.

Досі традиційною формою прогнозування стану професійної діяльності було оцінювання студента за рівнем знань, якості необхідних навичок та вмій і наявності відповідних обраний професії особистісних компонентів. Ми дотримуємося підходу, орієнтованого на прогностичні можливості соціального інтелекту студентів, які обрали своєю спеціальністю психологію.

У своєму дослідженні ми спиралися на роботи О.С. Михайлової (Альошиної) в напрямку досліджень комунікативних та рефлексивних здібностей особистості та їхньої реалізації в професійній сфері. О.С. Михайлова є автором адаптації до російських умов тесту Дж. Гілфорда і М. Саллівена для вимірювання соціального інтелекту. Вона вважає, що соціальний інтелект забезпечує розуміння вчинків і дій людей, розуміння мовної продукції людини, а також її невербальних реакцій (міміки, жестів, поз).

Дослідження О.С. Михайлової показали, що представники професій типу "людина-людина" (кваліфіковані фотографи, психологи-тренери, психотерапевти, педагоги, професійні гравці в бридж, іміджмейкери, менеджери) мають вищі оцінки з тесту, ніж представники професій типу "людина-техніка" [3].

Постановка завдання. У процесі проведення дослідження нами було поставлено завдання перевірити, чи є соціальний інтелект предиктором спо-

діваної успішності студентів-психологів у професійній діяльності. Для цього контингент піддослідних був згрупований за принципом професійно орієнтованого навчання на спеціалістів і магістрів. Як піддослідні було обрано 50 студентів психологічного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, 5-6 курс (очне-заочне навчання), віком від 20 до 24 років, серед яких 25 студентів-магістрів та 25 студентів-спеціалістів.

Методи дослідження: методика "Соціальний інтелект" Дж. Гілфорда та М. Саллівена, культурно-вільний тест на інтелект (CFIT) Р. Кеттела, метод експертних оцінок на основі методики "Особистісний диференціал" Ч. Осгуда, виділення експертних груп на основі нормального розподілу за показниками успішності, метод зведених оцінок успішності (квазіуспішність).

Оскільки нашими піддослідними є студенти психологічного факультету, то розглядалася успішність їхньої навчальної діяльності як квазіпрофесійної шляхом зіставлення їхніх сесійних оцінок та експертних оцінок успішності їхньої навчальної діяльності.

Ми перевіряли наявність взаємозв'язку:

1. Природних розумових здібностей (g – "плинний інтелект") з соціальним інтелектом як однією з форм інтелекту, обумовленого середовищем (g_c – "кристалізований інтелект");

2. Природних розумових здібностей та успішності навчальної діяльності студентів як квазіпрофесійної діяльності (експертні оцінки й сесійна успішність);

3. Соціального інтелекту як однієї з форм обумовленого середовищем інтелекту та успішності навчальної діяльності студентів як квазіпрофесійної діяльності (експертні оцінки й сесійна успішність);

4. Для перевірки моделі нами застосований регресійний аналіз.

Основний матеріал дослідження. Ми отримали комплекс регресійних рівнянь для зв'язку окремих показників і загального показника соціального інтелекту з культурно-вільним інтелектом окремо для спеціалістів та магістрів.

Таблиця 1

Зв'язок соціального й культурно-вільного інтелекту (спеціалісти)

Здатність передбачати наслідки поведінки (Дж. Гілфорд)*					
	B	Ст. пом.	Beta	t	Ур. знач.
(Константа)	0,954	1,275		0,748	0,463
Кеттел (CFIT) (IQ)	0,031	0,012	0,480	2,506	0,020
Загальний рівень розвитку соціального інтелекту (Дж. Гілфорд)**					
	B	Ст. пом.	Beta	t	Ур. знач.
(Константа)	2,096	0,720		2,911	0,008
Кеттел (CFIT) (IQ)	0,016	0,007	0,457	2,356	0,028

Для магістрів достовірність отриманих зв'язків і рівнянь не визначена. Щодо спеціалістів можна стверджувати, що культурно-вільний інтелект достовірно пов'язаний зі здатністю передбачати наслідки поведінки і загальним соціальним інтелектом.

Слід враховувати, що встановлено кореляційний, а не причинно-наслідковий зв'язок. Тому можна стверджувати, що оскільки психологи-спеціалісти орієнтовані на практичну діяльність, для них особливо важливим є вміння передбачати наслідки своєї й чужої поведінки.

Студенти, що мають вищі показники природних розумових здібностей (CFIT IQ), швидше напрацьовують навички ефективного вибудовування стратегії власної поведінки для досягнення поставлених цілей. Вони більш здібні до навчання і, відповідно, орієнтуються в невербальних реакціях учасників взаємодії. Такі студенти успішніше адаптуються при вступі на роботу, легко уживаються в колективі, сприяють підтримці оптимального психологічного клімату, виявляють більше зацікавленості, кмітливості й винахідливості в роботі.

Ми обчислили регресійні рівняння взаємозв'язку окремих показників і загальних показників соціального інтелекту з успішністю навчальної діяльності (сесійних оцінок і експертних оцінок успішності навчальної діяльності) для спеціалістів та магістрів. Для обох груп визначено певні зв'язки.

Таблиця 2

Зв'язок соціального інтелекту з успішністю навчання та експертними оцінками (магістри)

Успішність*					
	B	Ст. пом.	Beta	t	Ур. знач.
(Константа)	0,229	0,809		0,283	0,779
Гілфорд IQ	0,532	0,21	0,452	2,534	0,018
Непривабливість - привабливість *					
	B	Ст. пом.	Beta	t	Ур. знач.
(Константа)	16,688	3,818		4,371	0
Гілфорд IQ	2,596	0,991	0,464	2,621	0,015
Безвідповідальність - сумлінність*					
	B	Ст. пом.	Beta	t	Ур. знач.
(Константа)	18,037	4,04		4,465	0
Гілфорд IQ	2,165	1,048	0,382	2,066	0,049
Добрый - егоїстичний *					
	B	Ст. пом.	Beta	t	Ур. знач.
(Константа)	16,683	4,416		3,778	0,001
Гілфорд IQ	2,326	1,146	0,376	2,03	0,050

Соціальний інтелект є сполучною ланкою між загальним інтелектом і особистісними особливостями, а соціальна успішність визначається різницею в знаннях і стратегіях особистості. Можна стверджувати, що студенти-магістри з більш високим соціальним інтелектом учаться краще і якщо вважати резуль-

тати навчання також предиктором успішності їхньої подальшої професійної діяльності (наприклад, навчання в аспірантурі), то, відповідно, високий соціальний інтелект підвищує шанси студента бути успішним і надалі.

Цей зв'язок прямий, середній ($\beta = 0,452$, за рівня значущості $0,018$).

Експерти-педагоги ставляться до таких студентів позитивно, характеризуючи їх як сумлінних (навчальна характеристика) і чарівних (соціальна характеристика), але вважають їх досить егоїстичними.

Вірогідного зв'язку високого соціального інтелекту з експертними характеристиками, які надали педагоги-експерти піддослідним, встановлено не було. Психологи-спеціалісти з високим соціальним інтелектом краще вчать. Цей зв'язок прямий, вище середнього з високою достовірністю ($\beta = 0,59$, за рівня значущості $0,003$).

Таблиця 3

Зв'язок соціального інтелекту з успішністю навчання та експертними оцінками (спеціалісти)

Успішність*					
	B	Ст. пом.	Beta	t	Ур. знач.
(Константа)	-1,667	1,009		-1,652	0,113
Гілфорд IQ	0,889	0,265	0,59	3,352	0,003

Можна припустити, що високий соціальний інтелект дозволяє студентам-психологам орієнтуватись у взаєминах з викладачами й однокурсниками відповідно до ситуації й маніпулювати ними, отримуючи високі оцінки за навчальні знання.

Висновки. У підсумку можна зробити висновки про те, що:

1. Виявлено взаємозв'язок культурно-вільного інтелекту зі здатністю передбачати наслідки поведінки й загальним соціальним інтелектом у студентів-спеціалістів, чия професійна діяльність передбачає цю характеристику як професійно важливу для майбутньої практично орієнтованої діяльності.

2. Культурно-вільний (природний) інтелект є умовою високої успішності для всіх студентів психологів, незалежно від їхньої спеціалізації. Психологи з високим соціальним інтелектом отримують кращі оцінки: можливо, це пов'язано не стільки з навчальними результатами, скільки з гарним орієнтуванням у взаєминах з викладачами та однокурсниками відповідно до ситуації.

Перспективи дослідження. Перспективи подальшого дослідження полягають у вивченні динаміки різних складових соціального інтелекту та його функцій у процесі діяльності молодих професіоналів.

Список використаних джерел

1. Айзенк Г. Ю. Интеллект: новый взгляд / Г. Ю. Айзенк // Вопросы психологии. – 1995. – № 1. – С. 111-129.

2. Дружинин В. Н. Метафорические модели интеллекта / В. Н. Дружинин // Психологический журнал. – 1999. – Т. 20. – № 6. – С. 44-52.
3. Михайлова Е. С. (Алешина). Тест Дж. Гилфорда и М. Салливена. Диагностика социального интеллекта : методическое руководство / Е.С.Михайлова (Алешина). – СПб. : ИМАТОН, 1999. – 52 с.
4. Холодная М. А. Психология интеллекта: парадоксы исследования. – Томск : Изд-во Томск. ун-та ; М. : Изд-во "Барс", 1997. – 392 с.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Ajzenk G. Ju. Yntellekt: novyj vzgljad / G. Ju. Ajzenk // Voprosy psyhologyyu. – 1995. – № 1. – S. 111-129.
2. Druzhynyn V. N. Metaforycheskye modely yntellekta / V. N. Druzhynyn // Psyhologyycheskyj zhurnal. – 1999. – Т. 20. – № 6. – S. 44-52.
3. Myhajlova E. S. (Aleshyna). Test Dzh. Gylforda y M. Sallyvena. Dyagnostyka socyal'nogo yntellekta : metodyycheskoe rukovodstvo / E.S.Myhajlova (Aleshyna). – SPb. : YMATON, 1999. – 52 с.
4. Holodnaja M. A. Psyhologyya yntellekta: paradoksy yssledovanyja. – Tomsk : Yzd-vo Tomsk. un-ta ; M. : Yzd-vo "Bars", 1997. – 392 s.

***N.L. Kamenska, M.K. Kremenchutska. The level of social intelligence as a predictive component of professional success of students – the future psychologists.** The article is devoted to the phenomenon of social intelligence as a necessary professionally important quality for an individual whose professional activity falls within the "people-person". Illuminated deep significance include components that promote the development of social intelligence in the process of education and training branch "psychology." It's presented the results of work on the study of the social component of intelligence as a criterion for the selection of future professional specialists-psychologists, as well as prognostic components of success of their future careers.*

It is detected the correlation between the cultural-free intelligence with the ability to predict the consequences of behavior and general social intelligence of the students-specialists whose professional work involves given professionally important characteristic for future practically oriented activities.

Cultural-free (natural) intelligence is a condition for academic achievement for all students of psychology irrespective of their specialization. Psychologists with high social intelligence get the best grades. Perhaps it due not so much learning outcomes, but with a good orientation in relations with teachers and group mates according to the situation.

***Keywords:** the cultural-free intelligence, social intelligence, professional success, psychologist, professional-important qualities.*

Отримано: 5.02.2015 р.